

Nr 2/2024

Nytt om luftkontroll

Det här brevet är en del i Naturvårdsverkets vägledning om miljökvalitetsnormer för utomhusluft.

Nya luftkvalitetsdirektivet publicerat

EU:s reviderade luftkvalitetsdirektiv (EU) 2024/2881 antogs formellt under oktober 2024. Direktivets slutgiltiga text har nu publicerats i [EU:s officiella tidning](#) och direktivet trädde i kraft under förra veckan. Medlemsländerna i EU har två år på sig att genomföra direktivet, vilket innebär att det ska vara genomfört i svensk lagstiftning senast den 11 december 2026.

Direktivet innehåller skärpta normer för luftkvalitet som ska uppfyllas senast 2030. För Sveriges del kommer det fortsatt att vara gränsvärdet för partiklar PM10 som är den största utmaningen. Sverige har idag problem med överskridanden av den befintliga normen för PM10 (som fortsätter att gälla fram till 2030) i ett fåtal kommuner. Den skärpta normen kommer att kräva ett fortsatt arbete med åtgärder för att minska halterna av PM10, som framför allt beror på vägdamm och dubbdäcksanvändning, på de mest belastade platserna i landet

Gällande kontroll av luftkvalitet behöver Sverige inrätta en s.k. superstation i en tätort och fyra superstationer i regional bakgrund. Vid superstationer ska många olika luftföroeningar mätas parallellt över lång tid. Ultrafina partiklar ska också mätas vid två platser i Sverige i s.k. hotspot-miljö (t.ex. gaturum). Utvärderingströsklarna har skärpts och ligger i de flesta fall i linje med WHO:s riktvärden. Luftkvalitetsmodellering har också fått en ökad roll i direktivet och det finns även flera krav kopplade till representativitet av mätstationer, som kommer att behöva uppskattas för alla mätstationer inom zoner där halter är över utvärderingströsklarna.

Bestämmelserna kring åtgärdsprogram innehåller tydligare tidsramar för framtagande, genomförande och revidering, och krav på ett nytt slags åtgärdsprogram i form av

luftkvalitetsfärdplaner införs. Luftkvalitetsfärdplaner ska tas fram i förebyggande syfte om halterna mellan 2026–2029 ligger över de nya normerna, och förutsatt att det inte kan visas att normerna kommer att uppfyllas till 2030 med redan beslutade åtgärder.

Direktivet innehåller även nya bestämmelser om rättslig prövning som bl.a. innebär att det ska vara möjligt för berörda personer att överklaga beslut om antal och placering av mätstationer.

[Air Quality - European Commission](#)

[New pollution rules come into effect for cleaner air by 2030 - European Commission](#)

Regeringsuppdrag till Naturvårdsverket

Naturvårdsverket har fått i uppdrag av regeringen att ta fram förslag till genomförande av det nya luftkvalitetsdirektivet. De två nuvarande direktiven (dir 2008/50/EG och 2004/107/EG) är genomförda i 5 kap miljöbalken, luftkvalitetsförordningen (2010:477) och Naturvårdsverkets föreskrifter om kontroll av luftkvalitet, och det är främst dessa författningar som nu ska revideras.

De ändringar som kommer att föreslås i 5 kap MB och eventuella andra lagar kommer att ingå i en delredovisning som ska lämnas till regeringen senast den 30 maj 2025. Övriga förslag till ändringar i luftkvalitetsförordningen ska redovisas slutgiltigt den 30 november 2025. Parallellt med regeringsuppdraget och in på 2026 kommer Naturvårdsverket att arbeta med revidering av föreskrifterna, vilka i första hand berör direktivets annex/bilagor. Föreskrifterna kommer att börja gälla samtidigt som övriga författningar. Under 2026–2027 kommer Naturvårdsverket och stödfunktionerna att ta fram ny vägledning.

Naturvårdsverket kommer att ta kontakt med kommuner och andra berörda aktörer under arbetets gång i olika relevanta frågor.

[Uppdrag till Naturvårdsverket att lämna förslag till genomförande av det nya luftkvalitetsdirektivet i svensk rätt](#)

Tidslinje – när börjar direktivets olika delar att gälla?

Det nya luftkvalitetsdirektivet ska vara genomfört senast den 11 december 2026 och i samband med det börjar direktivets bestämmelser generellt att gälla. Nedan listas de huvudsakliga hållpunkterna under kommande åren fram till 2030 (krav på kontroll och åtgärder, tillkommande rättsakter m.m.).

2025

- Regeringsuppdrag (RU): delredovisning den 30 maj, slutredovisning den 30 november. Förslag till ändringar i lag och luftkvalitetsförordningen (2010:477).
- Naturvårdsverkets föreskrifter revideras parallellt med RU under 2025–2026.
- Kommunen kan upprätta en FLIS för att förbereda sig för de nya miljökvalitetsnormerna och undvika krav på s.k. färdplan/åtgärdsprogram.

2026

- Fortsatt arbete med revidering av Naturvårdsverkets föreskrifter.

- Direktivet ska vara genomfört i lag, förordning och föreskrifter den 11 december 2026.
- Nya bestämmelser om kontroll, åtgärdsprogram m.m. börjar gälla i samband med att direktivet genomförs i december 2026. I praktiken behöver kontrollen ske enligt det nya direktivet fr.o.m. kalenderåret 2027.
- Om halterna mellan 2026 och 2029 överskrider de nya miljökvalitetsnormerna ska en färdplan upprättas. Färdplanen ska färdigställas senast två år efter utgången av det år då överskridandet uppmättes. De första färdplanerna, för överskridanden under 2026, kommer därmed att fastställas vid årsskiftet 2028.
- EU-kommissionen ska senast den 11 juni 2026 publicera s.k. genomförandeakter om modellering och representativitet av mätstationer.
- EU-kommissionen ska senast den 31 december 2026 publicera genomförandeakter om bidrag från naturliga källor, sandning och saltning av vägar, framtagande av prognoser och genomföranderapporter i samband med förlängning av tidsfristerna, samt rapportering av luftkvalitetsdata.
- Naturvårdsverket och stödfunktionerna tar fram vägledning utifrån den nya lagstiftningen 2026–2027.

2027

- Kontrollen av MKN luft ska genomföras i enlighet med de nya kraven.
- En färdplan ska upprättas vid överskridande av de nya miljökvalitetsnormerna, se fjärde punkten ovan under 2026.
- Naturvårdsverket och stödfunktionerna tar fram vägledning utifrån den nya lagstiftningen 2026–2027.

2028

- Kravet på att tillämpa modellberäkningar eller indikativa mätningar vid överskridande av gräns- och målvärden träder i kraft (två år efter antagandet av genomförandeakten om modellering).
- Vid eventuella ansökningar om att förlänga en tidsfrist ska medlemsländerna ha fastställt de relevanta färdplanerna senast den 31 december 2028.
- De första färdplanerna fastställs för överskridande av de nya miljökvalitetsnormerna.

2029

- Vid eventuella ansökningar om att förlänga en tidsfrist ska medlemsländerna underrätta kommissionen om detta senast den 31 januari 2029.

2030

- Nya miljökvalitetsnormer ska följas fr.o.m. 1 januari 2030.

Nätverket Kontroll av MKN luft byter samarbetsyta

Nu är det dags att byta samarbetsyta för Nätverket Kontroll av MKN luft. Sedan drygt tio år tillbaka finns ett nätverk för frågor om kontroll av MKN luft. Nätverket är tillgängligt för luftansvariga på kommuner, samverkansområden, luftvårdsförbund, mätkonsulter, länsstyrelser och berörda myndigheter. Nätverket har administrerats via webbplatsen Projectplace och utgjort en plats för dialog, delning av dokument och inte minst en kanal för snabb information och vägledning från Naturvårdsverket till alla medlemmar i frågor som rör kontrollen av MKN luft. Inför 2025 kommer Naturvårdsverket att avsluta alla ytor på Projectplace, vilket gör att vi mycket snart behöver byta samarbetsyta för nätverket. Den nya platsen kommer att finnas på Sharepoint, och där har nu en ny samverkansyta skapats.

På den nya samverkansytan på Sharepoint kommer det att vara möjligt att lägga in nyheter, rapporter och dokument från till exempel seminarier. I dagsläget finns det ingen dialogfunktion, men från Naturvårdsverket kommer vi att kunna lägga ut nyheter, information och vägledning precis som tidigare.

De som i dagsläget är medlemmar i nätverket kommer inom kort att få en inbjudan till den nya samverkansytan. Vill du bli medlem och ingår i målgruppen? Kontakta helena.sabelstrom@naturvardsverket.se så skickar vi en inbjudan. Vi rekommenderar alla som arbetar med kontroll av luftkvalitet att ansluta sig till nätverket, då det är det snabbaste och effektivaste sättet att få den senaste informationen och vägledningen på området.

Fram till i våras fanns det även ett nätverk på Projectplace för åtgärdsprogram. Det nätverket har numera övergått till ett nystartat Nätverk för PM10 som finns i SKR:s samarbetsrum. För mer information och tillgång till det nätverket, kontakta Region Gotland (simon.hoffman@gotland.se). Se även längre ner i brevet för kommande träff i det nätverket.

Träff i Nätverket Kontroll av MKN luft

Den 19–20 november var det dags för årets träff i Nätverket Kontroll av MKN luft, denna gång hölls träffen i Naturvårdsverkets lokaler i Stockholm och ett femtiotal personer från kommuner, samverkansområden, konsulter och andra aktörer deltog. Träffen arrangerades av Naturvårdsverket och stödfunktionerna, dvs. de båda reflaben (mätningar och modeller) och datavärden.

På programmet stod framför allt presentationer och diskussioner kring kommande ändringar i och med det nya direktivet, men även till exempel om hur ett mätvärde färdas från instrument till dataportal och EU, och hur det ser ut bakom väggen i rapporteringstjänsten och vad som är viktigt att tänka på. Ett centralt diskussionspass handlade om dagens samverkansmodell, där kommunerna kan samverka med varandra kring kontrollen av MKN luft, vad som fungerar bra och hur det kan utvecklas. Naturvårdsverket har som en fortsättning på diskussionen, och som ett led i regeringsuppdraget, skickat ut en enkät med motsvarande frågor till ett antal berörda aktörer.

Alla presentationer från träffen finns på Projectplace och på den nya Sharepointytan och nås av medlemmarna i nätverket.

Möten i nätverket Samverkan om PM10

Tisdagen den 4 februari 2025 planerar Naturvårdsverket att ordna ett digitalt möte för information och diskussion kring luftkvalitetsdirektivet med fokus på åtgärdsprogram.

Planer pågår även för ett möte senare under våren, med VTI som huvudarrangör och med mer inriktning mot åtgärder.

Fortsatt kommunikation kring träffarna kommer i första hand att ske via nätverksytan Samverkan om PM10 i Samarbetsrum på SKR. För mer information om nätverket och inloggning, kontakta Region Gotland (simon.hoffman@gotland.se).

Under året har det hållits två samverkansmöten, varav det första den 27–28 maj i samarbete mellan Region Gotland, Trafikverket och Naturvårdsverket. Mötet hölls på Naturvårdsverket och ett 60-tal personer deltog. Den 24 oktober hölls ytterligare ett samverkansmöte, denna gång i digital form och arrangerat av Östersunds kommun.

Sveriges luftkvalitetsdata för 2023 rapporterade till EU

Resultaten från kontrollen av luftkvalitet i Sverige 2023 har nu rapporterats till EU av datavärden och Naturvårdsverket. Data och statistik från rapporterade mätningar finns tillgängliga via EU:s luftportal [European Air Quality Portal – The Data and Information Gateway on Air Quality in Europe](#). Data finns även att hämta hos datavärden för luftkvalitet [Datavärdskap luft \(smhi.se\)](#) och presenterat i form av diagram på Naturvårdsverkets webbplats [Luften i Sverige](#).

En sammanfattning av de rapporterade mätresultaten för 2023 finns i förra e-brevet [Nytt om luftkontroll nr 1 2024](#) under rubriken "Rapporterade mätdata för 2023".

Varje år rapporteras även en uppdaterad nationell objektiv skattning med information om bland annat svaveldioxid, bensen, kolmonoxid, metaller och bens(a)pyren, och nu har även den rapporterats för 2023: [Objective Estimation for Air Quality Assessment in Sweden](#). Årets rapport innehåller bland annat en uppdatering av den nationella bedömningen av större metallutsläpp, resultat från mätkampanj i Olofström (metaller), och fortsatta resultat från modelleringsstudien av vedeldning i Västmanlands län (bens[a]pyren).

Ny version av nationell modellering på väg

Resultat från det nationella modelleringssystemet (NatMod), som publicerades för första gången i januari med data för 2019, håller nu på att uppdateras med data för år 2023. NatMod är ett avancerat modellsystem för beräkning av luftföroreningshalter (kvävedioxid, partiklar PM10 och PM2,5) över hela landet med 50 x 50 meters upplösning i såväl tätort som landsbygd.

Inför uppdateringen med resultat för år 2023 har ett flertal förbättringar gjorts i metodiken. Detta inkluderar en förbättrad hantering av NOx-kemin i det urbana bakgrundsbidraget, förbättringar i trafikdata, regionaliserade antaganden av fordonsflottor, en uppdaterad version av NORTRIP-modellen (för beräkningar av icke-avgas-partikelemissioner) och regionalisering av NORTRIP-parametrar samt förbättringar i hanteringen av emissioner från sjöfart, industri och småskalig vedeldning. De slutgiltiga beräkningarna dras snart igång och kommer att ta ca tre veckor att köras på en superdator. När beräkningarna är

klara görs en sista validering mot mätdata innan resultaten publiceras på [NatMod webbsidan](#) under februari. I den uppdaterade versionen kommer även en visualisering av urban källfördelning att läggas till i den [karttjänst](#) som visar resultaten från NatMod.

Projektet utförs av SMHI och finansierats av Naturvårdsverket, Trafikverket och Göteborgs Universitet.

Objektiv skattning

Senast den 30 juni 2025 är det dags att rapportera objektiv skattning och inledande kartläggning för 2024, för föroreningar och kommuner som inte omfattas av mätkrav. Även om det idag kan låta långt till dess kan det vara bra att planera för redovisningen redan nu. I praktiken är det bra att börja redan tidigare under året och se till att samla in de data och uppgifter som behövs. Det kan exempelvis handla om att uppdatera ÅDT och information om olika utsläppskällor i kommunen, t.ex. vedpannor och kaminer för trivseldning.

Till stöd i arbetet finns dels Naturvårdsverkets vägledning [Inledande kartläggning och objektiv skattning av luftkvalitet](#), dels vägledning hos Referenslaboratoriet för luftkvalitet - modeller vid SMHI, bl.a. om vedeldningens påverkan [Vägledning om vedeldningens påverkan på lokal luftkvalitet](#). Ett enkelt sätt att börja är att gå in och titta på andra kommuners redovisningar hos [Datavårdskap luft](#) och få inspiration, för att därefter stämma av med Naturvårdsverkets och SMHI:s vägledningar.

Åtgärdsprogram

Miljö kvalitetsnormen för PM10 överskreds i Visby och Östersund 2023, båda dessa kommuner har redan åtgärdsprogram för PM10. Miljö kvalitetsnormerna för NO₂ klarades i hela landet 2023.

Följande kommuner har under året fastställt åtgärdsprogram:

- Göteborg PM10
- Hedemora PM10
- Linköping PM10

Följande kommuner arbetar för närvarande med att ta fram åtgärdsprogram:

- Köping PM10
- Skellefteå PM10
- Västerås PM10
- Örnsköldsvik NO₂

Mer information om åtgärdsprogram finns på Naturvårdsverkets webbplats:

[Ta fram åtgärdsprogram \(naturvardsverket.se\)](#)

Naturvårdsverket kan nu lyfta ofullständiga åtgärdsprogram till regeringen

Syftet med åtgärdsprogram är att förbättra luftkvaliteten med effektiva åtgärder som leder till att överskridandet av miljökvalitetsnormerna hålls så kort som möjligt. För att förbättra genomförandet av dessa program har Naturvårdsverket fått ett utökat mandat genom en ny bestämmelse i luftkvalitetsförordningen (36 a §).

Enligt den nya bestämmelsen kan Naturvårdsverket, om det bedöms att ett åtgärdsprogram inte kommer att uppnå miljökvalitetsnormerna eller om det tar för lång tid, föreslå ytterligare åtgärder till regeringen inom sex veckor från fastställandet. Regeringen får då möjlighet att fastställa dessa åtgärder. Detta är ett av de förslag som framfördes i regeringsuppdraget Översyn av åtgärdsprogram för luftkvalitet som Naturvårdsverket redovisade i februari 2020.

Målet är att stärka åtgärdsprogrammets effektivitet för att miljökvalitetsnormerna ska klaras så fort som möjligt.

Årlig redovisning av åtgärdsprogram

Den som har fastställt ett åtgärdsprogram ska senast den 31 oktober redovisa till Naturvårdsverket i vilken utsträckning åtgärderna har genomförts, vilka effekter åtgärderna bedöms ha haft på halterna, och om normerna följs eller, om de inte följs, en bedömning av när de kan följas. Detta är en ny bestämmelse i 37 § luftkvalitetsförordningen som infördes i juli i år till följd av det tidigare regeringsuppdraget Översyn av åtgärdsprogram för luftkvalitet.

Naturvårdsverket vill tacka alla för det underlag vi fick in. Den årliga redovisningen ger Naturvårdsverket viktig och aktuell information om hur arbetet med åtgärdsprogrammen fortlöper.

Alla med pågående åtgärdsprogram inkom med årlig redovisning förutom Skellefteå, Göteborgsregionen och Linköping där de två senare meddelade att de avser avsluta sina åtgärdsprogram eftersom normen följs.

Förebyggande luftkvalitetsstrategier (FLIS) – för att undvika åtgärdsprogram

En förebyggande luftkvalitetsstrategi (FLIS) ska tas fram när halterna överskrider eller förväntas överskrida den övre utvärderingströskeln (ÖUT) för en förorening. Syftet är att genom långsiktigt och förebyggande arbete undvika överskridande av miljökvalitetsnormen, och krav på att ta fram ett formellt åtgärdsprogram. En FLIS kan innehålla en mängd olika åtgärder av mer långsiktig karaktär, exempelvis beteendeförändrings- och informationsåtgärder, infrastrukturåtgärder, utredningar och styrmedel.

FLIS ingår sedan juli i år i luftkvalitetsförordningen, och är liksom tidigare nämnda förändringar något som föreslogs i Naturvårdsverkets regeringsuppdrag Översyn av åtgärdsprogram för luftkvalitet.

Jönköpings kommun var först med att skicka in en officiell underrättelse till Naturvårdsverket om att de ska ta fram en FLIS, och ytterligare kommuner hade redan i förväg meddelat att de tagit fram eller påbörjat arbetet innan förordningsändringarna trädde i kraft, till exempel Uppsala, Linköping och Gävle.

Naturvårdsverket har tagit fram en webbvägledning om FLIS. Vägledningen finns på Naturvårdsverkets sidor om MKN luft: [Förebyggande luftkvalitetsstrategi](#).

Elda smart och kloka däckval

Under december och januari körs tre nya informationsinsatser från Naturvårdsverket i form av annonser på Facebook och Instagram. En handlar om att elda rätt i kamin och hur man på så sätt visar hänsyn till sin omgivning, en annan handlar om råd kring hur man kan minska utsläpp av luftföroreningar om man värmer sitt hus med vedpanna och en tredje handlar om vinterdäck och när dubbfria däck kan vara ett klokt val för bland annat luftmiljön. För varje tema finns en stillbild med huvudbudskap samt en kort film (20–25 sekunder) med tre till fyra utvalda budskap och länkar till Naturvårdsverkets webbsidor där man kan hitta mer information. Annonseringen pågår i sex veckor och spridningen är målgruppsanpassad. Syftet är att öka kunskapsnivån om vedeldningens och dubbdäckens påverkan på luftkvaliteten och vad man själv kan bidra med för att minska utsläppen.

Nedan visas några exempel på bilder från annonserna:

Vägledning

En viktig uppgift för Naturvårdsverket är att vägleda kommunerna i arbetet med miljökvalitetsnormerna. Naturvårdsverkets vägledning kompletteras av den som sker genom våra stödfunktioner (reflaben och datavärden).

[Naturvårdsverkets webbsidor om MKN](#) – här finns kortfattad vägledning, lagstiftning, länkar etc.

[Luftguiden Handbok 2019:1](#) – Naturvårdsverkets vägledning om miljökvalitetsnormer för utomhusluft

[Särskild vägledning för inledande kartläggning och objektiv skattning](#) – Vid framtagande av inledande kartläggning eller objektiv skattning

[Referenslaboratoriet för luftkvalitet – mätningar](#) som kan hjälpa till med frågor om kvalitetssäkring, val av mätmetod/mätinstrument etc.

[Referenslaboratoriet för luftkvalitet – modeller](#) som är en stödfunktion vid frågor om modellering av luftkvalitet.

[Datavärdskap Luftkvalitet](#) – Datavärden ansvarar för mottagande, lagring och tillgängliggörande av luftdata från kommunerna samt rapportering av dessa till EU.

[Luftwebb](#) – På SMHI:s Luftwebb samlas på uppdrag av Naturvårdsverket tjänster inom luftmiljö. Här finns bl.a. en karta med luftkvalitetsindex, länkar till datavärdskapen för luftkvalitet och atmosfärskemi, reflaben, nationella emissionsdatabasen och ozonprognoser.

Samarbetsytor:

– På Projectplace www.projectplace.com har vi en samarbetsyta för Nätverket Kontroll av MKN luft där vi informerar om nyheter, bjuder in till dialog osv. Medlemmar är kommuner, samverkansområden, luftvårdsförbund, länsstyrelser, mätkonsulter och centrala myndigheter. Inom kort kommer nätverket att flyttas över till en nystartad Sharepointyta. Vid intresse av att få tillgång till ytan, kontakta helena.sabelstrom@naturvardsverket.se.

– ”Samverkan om PM10” i SKR:s samarbetsrum. Kontakta Region Gotland (simon.hoffman@gotland.se) för deltagande.

Kontakta oss

Kontakta oss gärna om ni har frågor: MKN-luft@naturvardsverket.se

Besök även gärna våra webbsidor:

www.naturvardsverket.se/luft (samlingssida för Naturvårdsverkets webbsidor om luft)

www.naturvardsverket.se/mknluft (om miljökvalitetsnormer för utomhusluft, kommunernas kontroll av luftkvaliteten)

www.naturvardsverket.se/programomradeluft (om nationella luftövervakningen)

